

JOKAISELLA SUOMALAISELLA ON OIKEUS ÄÄNESTÄÄ

1906 kaikkien naisten ja miesten äänioikeus ja vaalikelpoisuus eduskuntavaaleissa

Suomalaiset naiset saivat ensimmäisinä maailmassa sekä oikeuden äänestää valtiollisissa vaaleissa että oikeuden asettua ehdokkaiksi ja toimia riittävän äänimäärän saatuaan kansanedustajina. Ensimmäiseen eduskuntaan valittiin 19 naiskansanedustajaa. Tämä määrä alittiin vuosien 1910-45 eduskuntavaaleissa peräti 12 kertaa. Matalin tulos oli 1930, jolloin eduskuntaan valittiin ainoastaan 11 naista. Vuonna 1966 naiset saivat ensimmäisen kerran yli kolmekymmentä edustajanpaikkaa. Suurimman paikkamäärän naiset saavuttivat 1991 vaaleissa, joissa valituiksi tuli 77 naista. Seuraavissa vaaleissa (1995, 67 naista) naisten lukumäärä laski, ensimmäisen kerran yli kolmeenkymmeneen vuoteen. Vuonna 1999 eduskuntaan valittiin 74 ja 2003 vaaleissa 75 naiskansanedustajaa (38 % kansanedustajista).

Naisten osuus äänestäjäkunnasta on koko yksikamarisen eduskunnan ajan ollut yli 50 %. Vaikka äänestäjäkunta on naisvoittainen, ei naisten eduskuntapaikkojen osuus ole vielä puolta kaikista paikoista. Naisehdokkaiden määrällä on ollut vaikutusta naisten vaalimenestykseen. Eniten naisehdokkaita (41 %) oli vuoden 1991 vaaleissa ja vähiten (alle 10 %) ennen sotia pidetyissä vaaleissa. Vaikuttaa myös siltä, että naisedustajien määrä kasvaa suurten kaupunkien läheisyydessä ja alueilla, joissa väestön koulutustaso on korkea.

Eurokansanedustajiksi valituista naisten osuus oli 44 % vuonna 1999 ja 36 % vuonna 2003. Suomalaisten naisten osuus on hiukan suurempi kuin naisten keskimääräinen osuus (n. 30 %) EU:n parlamentissa.

Veroa maksavat naimattomat ja leskinaiset saivat äänestää varallisuutensa mukaan maalaiskuntien vaaleissa vuodesta 1865 ja kaupunkien vaaleissa vuodesta 1873. Naiset eivät kuitenkaan voineet asettua ehdokkaiksi ennen vuotta 1917, jolloin kaikki naiset ja miehet, varallisuudesta riippumatta saivat äänioikeuden. Kunnallishallinnossa naisten osuus valituista on kasvanut hitaammin kuin eduskunnassa. Vielä 1960-luvun lopulla Suomen 520 kunnasta 66:ssa ei ollut yhtään naisvaltuutettua ja 130 kunnassa vain yksi. 1970-luvun puolivälissä naisten osuus oli 12 %, 1980-luvun lopussa 27 %, ja viimeksi 2004 toimeenpannuissa kunnallisvaaleissa 36 %.

Kunnanhallitusten jäsenistä naisia on 46 %, mutta kunnallishallinnon päätöselinten johtajuus on kovin miesvaltainen. Vuonna 2002 naisten osuus kunnanvaltuustojen puheenjohtajista oli 24 %, kunnanhallitusten puheenjohtajista 17 % ja kunnallisten lautakuntien puheenjohtajista 24 %. Lautakunnissa taas noudatetaan uskollisesti kiintiölakia, sillä naisten osuus on 47 %. Erityisesti sosiaali- ja terveystoimen sekä opetus- ja kulttuuritoimen lautakunnissa on paljon naisia. Kunnanjohtajista 90 % on miehiä.

KOULUTUS ON TASA-ARVON PERUSPILAREITA

1901 naiset pääsevät yliopistoon ilman erivapautta

1921 oppivelvollisuuslaki

1948 ilmaiset kouluateriat kaikille

1972 peruskoululaki

Ensimmäinen kansakouluasetus annettiin 1865. Sen mukaan koulu oli tarkoitettu sekä tytöille että pojille. Kouluun meno oli kuitenkin vapaaehtoista aina vuoteen 1921 saakka. Kansakoulu oli kaikille ilmainen, mutta sen jälkeinen tai sitä korvaava koulutus oli maksullista. Kun tyttöjen

koulumaksut olivat yleensä poikien kouluja kalliimpia, oli varattomien perheiden tytöillä poikia isompi kynnyks kouluihin. Vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki oli tasa-arvon kannalta tärkeä, sillä sen mukaan kaikkien 7-15-vuotiaiden oli käytävä kansakoulua tai suoritettava muulla tavalla koulun oppimäärä. Vuoden 1972 peruskoululain mukaan kaikilla suomalaisilla nuorilla on oikeus yhteisillä verorahoilla kustannettavaan samantasoiseseen peruskoulutukseen. Myöhemmin myös suurin osa jatkokoulutuksesta on tullut opiskelijoille lähes ilmaiseksi. Naiset ovat käyttäneet kouluväylää poikia innokkaammin ja koulutus onkin yksi suomalaisen tasa-arvon peruspilareita.

Naisten tie yliopistoon oli ison työn takana ja kesti 90 vuotta ennen kuin päästiin tasa-arvoiseen tilanteeseen. Naisten järjestöt tekivät 1800-luvulla paljon työtä, jotta tytötkin pääsisivät kouluihin. Viisaat naiset perustivat tyttökouluja tai yhteiskouluja, joiden opetussuunnitelma oli rakennettu siten, että niiden jälkeen voi aloittaa yliopisto-opinnot ilman lisäopintoja. Ensimmäinen nainen, joka suoritti ylioppilastutkinnon, oli helsinkiläisen kauppiasperheen tytär Maria Tschetschulin. Maria teki tutkintonsa 1871. Hän oli vielä harvinaisen poikkeus, mutta aina silloin tällöin joku tyttökin oli uusien ylioppilaiden joukossa. Vuodesta 1885 lähtien ainakin yksi nainen suoritti joka vuosi ylioppilastutkinnon. 1910-luvulla yliopistoon johtavissa kouluissa oli yhtä paljon tyttöjä ja poikia ja 1960-luvulta lähtien yli puolet uusista ylioppilaista on ollut naisia.

Ensimmäinen yliopistollisen loppututkinnon suorittanut nainen oli Emma Irene Åström, josta tuli 1882 filosofian kandidaatti. Emma joutui kaikkien naisten tavoin anomaan erivapautta sukupuolestaan päästäkseen opiskelemaan. Erivapauden anominen lakkautettiin 1901 ja jo pari vuotta myöhemmin naisten osuus korkeakouluopiskelijoista oli 10 %. Osuus oli korkea suhteessa muihin muihin maihin. 1960-luvulta lähtien yli puolet uusista korkeakouluopiskelijoista on naisia.

Jokaisella ammattialalla on ollut rohkeita naisia, jotka ovat raivanneet tietä muille naisille. Naislääkärien pioneeri oli Rosina Heikel, joka pääsi opiskelemaan kiertoteitä pitkin. Hän aloitti käymällä Tukholman voimistelulaitoksen ja hankkimalla kätilökoulutuksen. 30-vuotiaana hän saattoi pyrkiä Helsingin yliopiston lääketieteelliseen tiedekuntaan, kun keisari 1871 myönsi naisille oikeuden opiskella lääketiedettä ilman erillistä lupahakemusta. Heikelistä tuli Pohjoismaiden ensimmäinen naislääkäri. Rosina Heikel oli naisasianainen henkeen ja vereen. Hän vaati, että kaikki ammatit oli avattava naisille ja että naisten oli saatava parasta mahdollista kouluopetusta. Hän vaati samaa palkkaa naisille ja miehille. Kun lääkärin toimet avautuivat naisille 1897, sai Rosina Heikel, erivapautta haettuun, viran Helsingin piirilääkärinä. Viranhoidon ohella hän työskenteli köyhien lasten työtuvan johtajana ja puhui jatkuvasti maaseudun lasten terveydenhoidon parantamisesta. Onneksi oli Rosina, sillä vielä 1900-luvun alussakin sairaaloissa oli havaintonukkeja, joiden avulla potilas voi näyttää, missä vaiva oli, kun mieslääkäri ei aina saattanut häveliäisyyssyytätä tutkia naispotilasta.

TASA-ARVO ON PARISUHTEEN PERUSTA

1930 naimissa olevat naiset vapautuvat miehensä holhouksesta 1991 erillinen isyysloma, joka ei lyhennä vanhempainrahakautta

Vuoden 1906 eduskuntauudistus ei ollut naisten yhteiskunnallisten oikeuksien lopullinen sinetti, vaan alku prosessille, jossa pyrittiin kaikkien kansalaisten samanlaiseen asemaan lain edessä. Yksi hankala asia oli naimisissa olevan naisen oikeuksien laajentaminen. 1900-luvun alussa ajateltiin, että mies on perheen pää, jolla oli valta ohjata kaikkien perheenjäsenten toimia. Naimattomat naiset saivat 1864 oikeuden vastata omista asioistaan 25 vuotta täytettyään ja erillisellä ilmoituksella jo 21-vuotiaana. Naimisiin mennessään nainen kuitenkin menetti täysivaltaisuutensa ja joutui

uudelleen ikään kuin lapsen asemaan mieheensä nähden. Mies edusti vaimoaan oikeudessa

ja miehellä oli määräysvalta lapsiin. Leskenä nainen taas oli itsenäinen yhteiskunnallinen toimija.

Miehen edusmiehisyyden poistaminen eteni hitaasti, vaikka naisjärjestöt ajoivat aviovaimoille täyttä toimivaltaa, oikeutta päättää omia lapsia koskevista asioista ja oikeutta yhteisen omaisuuden hallintaan. Vasta vuoden 1930 avioliittolaki poisti lopullisesti miehen edusmiehisyyden säätämällä, että aviopuolisot ovat tasavertaisia keskenään. Avioliittolain säätämisen jälkeen naisilla oli oikeus koulutukseen, työelämässä toimimiseen, poliittiseen vaikuttamiseen ja taloudelliseen itsenäisyyteen.

1910-luvulla annettu ensimmäinen asetus äitiyslomasta kielsi pitämästä naisia teollisuustyössä neljänä ensimmäisenä viikkona synnytyksen jälkeen. Pian asetus laajennettiin koskemaan muitakin ammatteja. Vuonna 1937 säädettiin laki äitiysavustuksista vähävaraisille naisille ja 1949 avustukset tulivat rajoituksetta kaikille naisille. 1940-luvun tärkeä uudistus oli lapsilisä. Äitiyspäiväraha (54 arkipäivää) tuli 1964. Kymmenen vuoden kuluttua äitiysrahakausi pidennettiin puoleksi vuodeksi.

Vuoden 1957 kansaneläkelaki lisäsi naisten ja miesten tasa-arvoisuutta, kun kaikki saivat oikeuden eläkkeen perusosaan. Progressioon perustuvassa verotusmallissa puolisoitten yhteenlasketut tulot nostivat veroprosentin korkeammaksi kuin erillisverotuksessa. Yhteisverotus ja lastenhoidon ongelmat saivat monet äidit luopumaan ansiotyöstä. Naisjärjestöt vaativat yhteisverotuksesta luopumista 1950-luvulta lähtien. Erillisverotus toteutui 1975.

Päivähoidon toteuttamiseen oli vaikea saada riittävää poliittista voimaa, sillä asia herätti vielä 1950-luvulla monissa naisissakin ristiriitaisia tunteita. Ajateltiin, että "kunnan naisen" paikka oli kotona. 1960-luvulla naimisissakin olevien naisten työssäkäynti alkoi olla yleistä ja paine päivähoidon järjestämisestä kohtaan oli suuri. Ensimmäinen päivähoitolaki säädettiin 1973, mutta vasta 1990-luvulla säädettiin lait, joka velvoittivat kunnat järjestämään päivähoito kaikille alle kouluikäisille lapsille vanhempien niin toivoessa.

1980-luvun uudistuksia olivat lasten kotihoidontuki ja ansionmenetyksen korvaus lapsen sairastaessa. Vuonna 1986 toteutui naisliikkeen 100 vuotta ajama oikeus, naisen oikeus säilyttää oma sukunimi naimisiin mennessä. Raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin 1994 ja kotona tapahtuva väkivalta tuli virallisen syytteen alaiseksi 1995.

Hyvin tärkeitä perhepoliittisia uudistuksia ovat vanhempien oikeus jakaa vanhempainloma keskenään (1978), vanhempainraha (1985) ja vuodesta 1991 lähtien maksettu isyysraha, ensimmäinen vanhempainraha, jota ei voi siirtää äidille tai jakaa äidin kanssa. Näiden lakien kautta valtiovalta kertoo, että on suositeltavaa jakaa lastenhoito tasapuolisesti isien ja äitien kesken. Nykyisin keskustellaan perhevapaakulujen tasaamisesta naisten ja miesten työnantajien kesken. Naiset ja heidän työnantajansa joutuvat edelleen maksamaan lasten tekemisen kustannukset.

SAMA PALKKA JA SAMAT URANÄKYMÄT

1963 naisille ja miehille sama palkka

1975 naisia voidaan nimittää lähes kaikkiin virkoihin

Suomessa alkoi 1860-luvulla kiihkeä yhteiskunnan uudistamistyö, kun valtiopäivät kutsuttiin koolle yli 50 vuotta kestäneen tauon jälkeen. Uusi yhteiskuntapolitiikka edellytti liikenteen infrastruktuurin, tiedonvälityksen, koululaitoksen ja julkisen hallinnon nopeaa kehittämistä. Samalla yksityinen liike-elämä sai uutta virtaa. Naisista tuli merkittävä osa näiden kaikkien alojen henkilökunnasta. Naiset ratkaisivat työvoimaongelman, sillä koulutettujen naisten työvoimareserviä ei ollut varaa jättää käyttämättä.

Naisten virkanimityksiä rajoitettiin kuitenkin monin tavoin. Naisten oli ensinnäkin haettava vapautus sukupuolestaan voidakseen hakea virkaa, ja jokaisen viranhaun yhteydessä aina uudelleen. Toiseksi virkoihin voitiin valita ainoastaan naimattomia naisia, sillä naimisissa olevat naiset olivat aviomiehensä holhokkeja. Kolmanneksi naiselle ei myönnetty virkoihin liittyvää valtaoikeutta, kuten esimerkiksi tyttökoulujen opettajan virkaan kuuluvaa tuomiovaltaa. Sitä mukaa, kun naisia tarvittiin, heidän valitsemisensa mahdollistamiseksi säädettiin erilaisia asetuksia.

Vuonna 1926 säädettiin laki naisten yleisestä oikeudesta kaikkiin valtion virkoihin. Tätä ”lakia kirjoittamattoman lain kumoamisesta”, kuten kansanedustaja Miina Sillanpää sitä nimitti, täydensivät asetukset, joista ilmeni mihin virkoihin naiset pääsivät ja mihin eivät. Asetusta lyhenneltiin vuosien mittaan ja 1975 naisia koskevat poikkeusrajoitukset poistettiin viroista lukuun ottamatta puolustusvoimia, rajavartiolaitosta ja kirkkoa. Kirkon rajoitukset poistuiivat 1986 ja puolustusvoimien 1995.

Suomalainen hyvinvointivaltio rakentui naisten työlle alusta lähtien ja enemmistö työikäisistä naisista on kautta historian tehnyt palkkatyötä. Vuonna 1970 työikäisistä (15-64-vuotiaat) naisista n. 53 % ja miehistä n. 79 % kuului työvoimaan. 2000-luvun alussa Suomen naisten työllisyysaste on EU-maiden viidenneksi korkein. Työikäisistä naisista 64 % ja miehistä 69 % toimii työelämässä. Suomalaisen järjestelmän peruseriaate onkin ns. kahden elättäjän perhemalli. Se heijastuu myös kaikkiin elinkustannuksiin. Yhden palkansaajan talous tulee huomattavasti toimeen kuin kahden palkansaajan talous.

Yhteiskunnan ylimmät portaat on edelleen varattu ensisijaisesti miehille. Laki ei ole enää rajana, mutta sen tilalle on rakentunut lasikatto. Lasikatto tarkoittaa tiettyä tasoa organisaatioissa ja instituutioissa, joita naisten on vaikea ylittää. Lasikattoa voidaan rikkoa tunnistamalla vallan keskittymät, olemalla rohkeita ja jääräpäisiä, kehittämällä osaamista, toimimalla yhdessä, kasvattamalla naisten edustusta joka puolella ja kehumalla nainen päivässä.

Yksi naisjärjestöjen tavoitteista jo yli sata vuotta sitten oli sama palkka samasta työstä. Sama palkka samasta työstä -periaatteesta julkisissa viroissa säädettiin 1963 ja sukupuoleen perustuva syrjintä työelämässä kiellettiin 1970. Mutta vaikka naisten koulutustaso on korkeampi kuin miesten, ovat naisten ansiot edelleen noin 80 % miesten ansioista. Naisten euro on siis 80 senttiä. Viime vuosina palkkaero on jopa hieman kasvanut. Miesten ansaitessa naisia enemmän he nauttivat myös suurempia sosiaaliturvan ansiosidonnaisia etuuksia, kuten eläkkeitä ja päivärahoja.

LAKI LUO EDELLYTYKSET TASA-ARVOLLE

1987 laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta

Vuoden 1919 hallitusmuoto sääti Suomen kansalaisten yhdenvertaisuudesta lain edessä, mutta naisen asema jäi monessa suhteessa epäselväksi. Naisten virkaoikeuksia lisättiin 1926 ja avioliittolaki tuli 1930. Sukupuoleen perustuva määrittely säilyi kuitenkin yhteiskunnan keskeisenä perusrakenteena.

Moderni tasa-arvoajattelu rantautui Suomeen kansainvälisistä yhteyksistä 1960-luvulla ja seuraavalla vuosikymmenellä tasa-arvon edistämisessä alkoi aivan uudenlainen tahti. Vuonna 1972 perustettiin Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE). TANE:n työn myötä tasa-arvo nousi vähitellen yhdeksi suomalaisen yhteiskunnan kehittämiskohteeksi. Sukupuoleen perustuva syrjintä oli säädetty rangaistavaksi jo työsopimuslaissa 1970 ja viisi vuotta myöhemmin lähes kaikki naisia koskevat rajoitukset poistettiin julkisista viroista.

TANE kantoi päävastuun Suomen hallituksen ensimmäisen, vuosiksi 1980–85 laaditun tasa-arvo-ohjelman valmistelusta. YK:n Meksikon kokouksesta alkunsa saanut kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979) tuli Suomessa voimaan vasta

1986, kun sukunimilaki ja tasa-arvolaki oli säädetty. Myöhemmin tasa-arvolakia on uudistettu 1995 ja 2005. Tasa-arvolaki edellyttää 40 – 60 % sukupuolikiintiöitä julkisissa elimissä ja sitä, että yli 30 henkilön työpaikkojen on laadittava tasa-arvosuunnitelma ja seurattava sen toteutumista.

Yksi keino seurata tasa-arvotyön etenemistä on sosiaali- ja terveysministeriön joka kolmas vuosi julkaisema (1998, 2001 ja 2004) tasa-arvobarometri. Barometreissä selvitetään sukupuolten työnjakoa ja valtasuhteita sekä asenteita tasa-arvon suhteen.

Tasa-arvotyön uusi kehitysaskel on Suomen hallituksen 2003 tekemä periaatepäätös tasa-arvo-ohjelmasta vuosille 2004-2007. Laajassa ohjelmakokonaisuudessa esitetään toimenpiteitä tasa-arvolain uudistamiseksi, työelämän ja päätöksentekojärjestelmien tasa-arvon lisäämiseksi, työn ja perheen yhteensovittamiseksi, segregaatian lieventämiseksi, median stereotyyppisten sukupuoli-likuvastojen purkamiseksi, naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi, prostituution ehkäisemiseksi sekä tasa-arvon alueelliseksi ja kansainväliseksi edistämiseksi.

Tasa-arvolaki estää sukupuoleen perustuva syrjintää, edistää sukupuolten tasa-arvoa ja parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Erityisesti naiskiintiöiden järjestelmä on osoittautunut toimivaksi. Vaikka lain edellyttämä ajatus kiintiönaisista aluksi tuntui vieraalta, se toi naiset lopulta päättäviin elimiin ja on luonut myös naisille urakehittymisen mahdollisuuksia. Vielä on kuitenkin matkaa siihen, että on samantekevää valitaanko tehtävään mies vai nainen. Niissä valta-asemissa, joihin kiintiöt eivät ulotu, naiset ovat selvänä vähemmistönä.

Suomessa vallitsee tasa-arvon paradoksi. Ulkomailla ja ulkomaisille vieraille ylpeilemme sillä, että suomalaiset naiset osallistuvat aktiivisesti yhteiskunnan eri alueilla, erityisesti politiikassa ja työmarkkinoilla. Suomalaiset pitävät tasa-arvoa tärkeänä, mutta sana tasa-arvo herättää myös vastustusta ja ärtymystä. Monet uskovat, että tasa-arvo toteutuu itsestään esimerkiksi koulutuksen kautta. Sukupuoli on kuitenkin edelleen suurin suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuutta aiheuttava tekijä.